

and conditions that contribute to their occurrence and provoke terrorist activities, development and realization of measures aimed at their elimination or neutralization.

The analysis of system of counteracting terrorism has allowed to consider terrorism monitoring in the context of prevention, namely as a process of purposeful, regular monitoring of the social development in order to identify the conditions and circumstances that contribute to the emergence or intensification of crime, including terrorist acts.

The paper defined the goal of monitoring terrorism: 1) obtaining a rapid, accurate and objective information about the extent of terrorogeneity of social system and the effectiveness of combating terrorism; 2) identifying the actual status and results of the efficiency of the system against terrorism and on this basis the possibility to adjust the general strategy of counteraction; 3) identifying the actual level of skills, their readiness to solve innovation challenges.

According to the classical typology of terrorism, the authors has examined types of monitoring on the basis of the magnitude of terrorist activity aimed at the destruction of public relations at various levels: global – concerned with the study of international terrorism; regional – concerned with the study and forecasting of domestic terrorism; local – concerned with the study of terrorist activities carried out in the interests of individuals and social groups.

There is the determination the monitoring system of terrorism which includes the following measures: monitoring of terrorogeneity of social processes and systems; monitoring the efficiency of combating terrorism; monitoring the effectiveness of the fight against terrorism; collection of factual material, resulting in the receipt of certain information about the object; evaluation result is information that describes the state monitored by specific criteria (indicators); control, resulting in information that answers the question: "how the state of the object corresponds to its optimal state?"; prediction result is information regarding the development of terrorogeneity of the object; development of measures to bring the facility monitoring optimum, resulting in information about certain techniques and tools.

Keywords: terrorism, prevention of terrorism, monitoring of terrorism.

Надійшла до редакції 19.03.2014

Федосова О. В.

кандидат юридичних наук,
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.915(477)

ОБСТАВИНИ, ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ У ХОДІ РОЗСЛІДУВАННЯ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Розглянуто актуальні питання теорії та практики розслідування злочинів, що вчиняються неповнолітніми. На основі проведеного аналізу норм кримінального процесуального законодавства України та наукових досліджень визначено перелік обставин, які підлягають встановленню в ході досудового розслідування корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються неповнолітніми.

Ключові слова: досудове розслідування корисливо-насильницьких злочинів; обставини, які підлягають встановленню у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх.

Постановка проблеми. Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року визначено порядок притягнення особи до відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, а також закріплено до-

даткові процесуальні гарантії щодо особливостей здійснення кримінального провадження стосовно неповнолітніх. Необхідність надання неповнолітнім додаткових прав і гарантій викликана тим, що дані особи належать до найбільш уразливої категорії осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, оскільки внаслідок рівня свого фізичного, розумового й психологічного розвитку не можуть самостійно повною мірою захищати свої інтереси й користуватися всіма правами, наданими їм законом. Саме тому справи щодо неповнолітніх виділяють в окреме провадження, в якому встановлено додаткові процесуальні гарантії захисту їх особистих прав.

Згідно з діючим законодавством, для успішного вирішення завдань кримінального судочинства слідчий, прокурор, суд зобов'язані встановити, чи мала місце подія злочину, який саме злочин було вчинено, хто винуватий у його вчиненні, та інші обставини, що мають значення для законного та обґрунтованого вирішення кримінального провадження, захисту прав і законних інтересів учасників процесу [1, с. 131]. Коло обставин, які підлягають доказуванню за кримінальним провадженням, у кримінально-процесуальному праві називають предметом доказування [2, с. 131; 3, с. 10]. Перелік таких обставин різниться залежно від предмета доказування та видової криміналістичної характеристики злочинів, однак існують окремі загальні підходи до їх установлення. В загальному вигляді ці обставини визначено у ст. 91 КПК України [4]. Коло таких обставин може бути розширене і конкретизоване стосовно кожного виду і різновиду злочинів, оскільки кримінальний закон указує на істотні ознаки кожного виду і різновиду злочину в конкретних складах, при встановленні наявності чи відсутності яких визначається кваліфікація злочину, що розслідується.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Необхідно зазначити, що окремі питання кримінального провадження за участю неповнолітніх отримали наукове обґрунтування в роботах науковців у галузі кримінального процесу та криміналістики, а саме: Р.С. Белкіна, В.Л. Грохольського, Ю.М. Грошевого, В.А. Журавля, О.В. Капліної, М.М. Михеєнко, Є.П. Іщенко, В.О. Коновалової, В.В. Тищенко, А.О. Топоркова, В.М. Хотенця, В.Ю. Шепітька та ін. Однак, незважаючи на велику кількість наукових праць вказаних та інших вчених із зазначеної тематики, слід зауважити, що більшість з них були опубліковані до внесення суттєвих змін у кримінальне процесуальне законодавство України [4], а тому не повною мірою відображають специфіку досудового розслідування корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються неповнолітніми в сучасних умовах.

Отже, **мета** цієї публікації полягає в тому, щоб на основі аналізу норм кримінального процесуального законодавства України та наукових досліджень визначити та обґрунтувати перелік обставин, що підлягають встановленню в ході досудового розслідування корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються неповнолітніми. Звернення до цього питання продиктоване бажанням показати специфіку досудового розслідування даних злочинів в умовах впровадження норм нового кримінального процесуального законодавства.

Виклад основного матеріалу. Аналіз діючого законодавства та наукових праць у галузі кримінального процесу та криміналістики дозволяє говорити про те, що визначення й аналіз обставин, які підлягають установленню з тієї чи іншої категорії злочинів, має не тільки кримінально-правове і кримінально-процесуальне значення, але й важливе криміналістичне значення, оскільки дозволяє слідчому обрати вірний напрямок розслідування, провести його повно, всебічно й об'єктивно. Тому слід погодитися з Є.П. Іщенко і А.О. Топорковим, які вважають, що «норми Особливої частини Кримінального кодексу наповнюють конкретним змістом загальну формулу предмета доказування і, відповідно, визначають конкретні цілі процесу розслідування. Саме кваліфікація розслідуваного злочину дозволяє визначити конкретні завдання слідчої діяльності, правильно усвідомити обставини, що підлягають доказуванню по даній справі» [5, с. 485].

У криміналістиці обставини, що підлягають доказуванню, завжди розглядалися в окремих методиках розслідування злочинів як самостійний елемент. Однак, у зв'язку із введенням такої наукової категорії як криміналістична характеристика злочинів, що розглядається як вихідний компонент чи основа науково обґрунтованої методики розслідування, висловлюється думка про те, що вона поглинає предмет доказування і робить непотрібним виділення останнього в положеннях методик розслідування окремих видів злочинів. На думку Р.С. Белкіна, «правильно сформульована характеристика повинна органічно включати в себе перелік обставин, які підлягають доказуванню, і тому їх не треба включати у структуру окремої методики» [6, с. 274]. Ця думка висловлюється й іншими авторами у більшості підручників з криміналістики [7, с. 343; 8, с. 180; 9, с. 274].

У методиці розслідування окремих категорій злочинів обставини, що підлягають доказуванню, зумовлюють кінцеві завдання розслідування, спрямованість слідчих версій, постановку проміжних завдань розслідування на його різних етапах і в різних слідчих ситуаціях.

Відповідно до КПК України, обставини, що підлягають з'ясуванню, безпосередньо пов'язані з доказами у кримінальному провадженні. Докази, як фактичні дані, вказують не лише на існування ознак складу злочину, але й на інші обставини, які сприяють установленню складу злочину, та можуть вказувати на інші дані, зокрема, кваліфікуючі обставини. Найближчою метою розслідування щодо вчиненого діяння є встановлення злочинців та доведення наявності складу злочину в їх діях. Тому спочатку мова має йти про з'ясування таких обставин, які спрямовані на ідентифікацію ознак складу злочину.

Аналізуючи обставини, що підлягають встановленню у кримінальних провадженнях щодо розслідуваних корисливо-насильницьких злочинів, необхідно визначити перелік даних обставин. У ході розслідування коло названих обставин, що підлягають доказуванню при розслідуванні корисливо-насильницької злочинної діяльності, конкретизується при розслідуванні окремих видів корисливо-насильницьких злочинів: бандитизму, вимагань, убивств із користі, грабежів і розбоїв [10, с. 42; 11, с. 59–61; 12, с. 270–275; 13, с. 19–22; 14, с. 300–302].

Загальне визначення обставин, що підлягають з'ясуванню, полягає в їх уявленні як сукупності ознак злочину та інших фактичних даних, що мають значення для формування доказової бази. Таке визначення підтверджує запропоновану схему з виявлення ознак складу злочину, тому враховує наведені науковцями пропозиції щодо встановлення, насамперед, злочинного характеру події, що сталася, а також ознак таємності заволодіння майном [15, с. 288].

Повне розкриття злочинів вимагає встановлення всіх обставин розслідуваної події в необхідному обсязі, хронологічній послідовності, зв'язках і відносинах, виявленні їхніх ознак і властивостей, станів, у тому числі стосовно фізичних, фізіологічних і психічних характеристик його учасників. Це в остаточному підсумку дозволяє повно і правильно усвідомити сутність розслідуваної події, дати їй відповідну правову оцінку.

Відповідно до ст. 91 КПК України, під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень корисливо-насильницької спрямованості, вчинених неповнолітніми, з'ясовуються такі обставини:

- 1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);
- 2) винуватість підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;
- 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;
- 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;
- 5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання (ст. 91 КПК) [4].

У новому Кримінальному процесуальному кодексі України законодавець, крім обставин, передбачених ст. 91 КПК, вимагає у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх відповідно до ст. 485 КПК також з'ясувати:

- повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього: його вік (число, місяць, рік народження), стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно враховувати при індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру. При наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з психічною хворобою, повинно бути також з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними;
- ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння;
- умови життя та виховання неповнолітнього;
- наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення.

Встановлення у кримінальних провадженнях про злочини неповнолітніх ряду додаткових, не зазначених у ст. 91 КПК України, обставин, може

виявитися значущим при вирішенні питань про притягнення неповнолітнього до кримінальної відповідальності або звільнення від неї, застосування до нього конкретних заходів кримінально-правового впливу, обрання запобіжного заходу, визначення кола учасників окремих слідчих (розшукових) дій.

Вік неповнолітнього. У пункті 1 ст. 485 КПК України сформульовано вимогу встановлення віку неповнолітнього з точністю до числа, місяця, року народження. Встановлення точного віку неповнолітнього є необхідним для з'ясування:

– чи досягла особа на момент вчинення діяння віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність за це діяння (ст. 22 КК);

– чи є ця особа неповнолітньою на момент вирішення під час досудового розслідування і судового розгляду питання про забезпечення обов'язкової участі захисника (ч. 2 ст. 52 КПК), допуску до участі у провадженні законного представника та інших осіб (статті 44, 488, 491, 496 КПК), про застосування спеціального для неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді передання під нагляд (ст. 493 КПК);

– чи є ця особа неповнолітньою на момент вирішення судом питання про можливість застосування до неї примусових заходів виховного характеру (ст. 97, ч. 2 ст. 105 КК);

– встановити обставину, яка пом'якшує покарання, якою відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 66 КК є неповнолітній вік особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Відповідно до п. 6 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 5 від 16 квітня 2004 року «Про практику застосування судами законодавства у справах про злочини неповнолітніх», для підтвердження віку неповнолітнього до кримінального провадження необхідно долучити копії певних документів (свідоцтво про народження, паспорт, виписка з реєстрації актів громадянського стану, довідка органів внутрішніх справ за місцем реєстрації громадян, висновок експертизи). Визначення віку зі слів самого неповнолітнього, його родичів, педагогів та інших осіб не допускається [16].

Коли документи, що підтверджують вік неповнолітнього, відсутні, вичерпані всі можливості для їх отримання або викликає сумнів їх достовірність, то необхідно призначити судово-медичну експертизу для встановлення віку підозрюваного (п. 4 ч. 2 ст. 242 КПК). У цьому випадку днем народження вважається останній день того року, який названий експертами, а при визначенні віку мінімальним і максимальним числом років слід виходити із заданого експертами мінімального віку такої особи.

З урахуванням положень ч. 1 ст. 115 КПК України особа вважається такою, що досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність, не в день народження, а після закінчення доби, на яку припадає цей день, тобто з нуля годин наступної доби.

Такі індивідуально-психологічні особливості, як, наприклад, здатність до абстрактного мислення, можливість самостійної організації діяльності, високий рівень розвитку інтелектуальних здібностей, обмеженість запасу загальних відомостей і знань, брак і примітивність інтересів, несформова-

ність морально-етичних норм поведінки, асоціальність установок, основні риси характеру, інтереси, звички, ступінь прояву вікових особливостей психіки (сугестивність та ін.) належать до інших особливостей особистості неповнолітнього, які також підлягають встановленню при розслідуванні та судовому розгляді проваджень щодо злочинів неповнолітніх.

Стан здоров'я та рівень загального розвитку неповнолітнього з'ясовується шляхом допиту батьків, вчителів, лікарів а також витребуванням відповідних медичних та інших документів [17]. Якщо під час досудового розслідування встановлено перебування неповнолітнього на обліку і лікування у стаціонарі у зв'язку з психоневрологічними захворюваннями, що викликає сумнів щодо його осудності (ст. 19 КК), обмеженої осудності (ст. 20 КК) [18], то згідно з п. 3 ч. 2 ст. 242 КПК має бути призначено комплексну психолого-психіатричну експертизу для визначення психічного стану підозрюваного. Отримані дані можуть використовуватися при вирішенні питання про притягнення неповнолітнього до кримінальної відповідальності, призначення йому відповідної міри покарання чи примусового заходу виховного характеру.

Ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння. Пункт 2 ст. 485 КПК України передбачає обов'язкове з'ясування питання про ставлення неповнолітнього до вчиненого ним правопорушення. Це необхідно для забезпечення індивідуалізації кримінальної відповідальності, призначення справедливого покарання чи обрання виду примусового заходу виховного характеру, а також може бути враховано судом при вирішенні питання про звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності, зокрема, у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45 КК, статті 285–288 КПК) чи у зв'язку з примиренням з потерпілим (ст. 46 КК, статті 468, 469, 471 КПК) [4].

Умови життя та виховання неповнолітнього. Під час досудового розслідування слідчий зобов'язаний встановити відомості, що характеризують неповнолітнього, за місцем проживання, навчання, роботи (ст. 487 КПК України). Встановити в яких умовах і з ким він проживає; склад сім'ї неповнолітнього, обстановку в ній, взаємини між дорослими членами сім'ї та дорослими і дітьми; чи створені йому можливості для нормального відпочинку, виконання навчальних завдань; ставлення батьків або осіб, що їх замінюють, до виховання неповнолітнього; позитивно чи негативний вони впливають на свою дитину; форми контролю за його поведінкою, морально-побутові умови сім'ї; де і з ким підліток проводить вільний час; обстановку в школі чи іншому навчальному закладі, на виробництві, де навчався, працював неповнолітній, його ставлення до навчання чи роботи, взаємини з вихователями, учителями, однолітками, характер і ефективність виховних заходів, які раніше застосовувалися до нього, причини незайнятості; схильність до вживання наркотичних засобів, спиртних напоїв. Потрібно з'ясувати зв'язки і поведінку неповнолітнього поза безпосереднім місцем проживання, навчальним закладом та роботою [19].

Якщо неповнолітній знаходиться або раніше перебував на обліку у кримінальній міліції у справах дітей, необхідно з'ясувати: з якого часу і в зв'язку з чим він поставлений на облік; коли, які, і з ким вчиняв правопо-

рушення; коли і ким вживалися заходи за допущене правопорушення, реагування підлітка на ці заходи.

Наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення. Специфіка предмета доказування у провадженнях неповнолітніх включає в себе необхідність з'ясування кола осіб, які позитивно чи негативно впливають на неповнолітнього, і в чому конкретно цей вплив виражається (пробудження інтересу до здорового способу життя, заняття спортом, розвиток певних захоплень, схилення до пияцтва, вживання наркотиків, іншої протиправної і аморальної діяльності).

При наявності даних про підбурювання з боку дорослих і втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність повинні встановлюватися факти вчинення злочинів неповнолітнім за участю дорослої особи, випадки вчинення злочинів, коли дорослий сам не бере участі у вчиненні злочину спільно з неповнолітнім, але підбурює його до виконання цих дій.

Необхідно ретельно з'ясувати характер взаємовідносин між дорослими і неповнолітнім, оскільки ці дані можуть мати істотне значення для встановлення ролі дорослого у втягненні неповнолітнього до вчинення злочину або антигромадських дій. Повинні перевірятися і факти втягнення у злочинну діяльність, здійснювану безпосередньо неповнолітнім без участі дорослого, який викликав у неповнолітнього бажання, зміцнив рішучість вчинити злочини (пропаганда серед неповнолітніх злочинного способу життя, навчання злочинному промислу). Встановлення даних обставин має значення для вирішення питання про застосування до неповнолітнього запобіжного заходу у вигляді передання неповнолітнього підозрюваного під нагляд (ст. 493 КПК України), притягнення до відповідальності дорослих осіб за втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, пияцтво, заняття жебрацтвом, азартними іграми (ст. 304 КК України).

Встановлення таких осіб, а також з'ясування вищевказаних обставин має значення не тільки для правильного застосування заходів з припинення їхньої злочинної діяльності, а й для встановлення дійсної ролі неповнолітнього в учиненні кримінального правопорушення, правильної оцінки його діяння.

Висновки. Таким чином, варто дійти висновку, що з'ясування обставин, які підлягають встановленню у ході розслідування корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються неповнолітніми, вирішує найважливіші питання кримінально-правового характеру, а саме: визначення наявності в розслідуваній події ознак злочину і складу злочину, здійснення правильної кваліфікації, розмежування видів злочинів, що входять у поняття корисливо-насильницьких злочинів і корисливо-насильницької злочинної діяльності, визначення ознак, що пом'якшують і обтяжують відповідальність неповнолітніх, або виключають таку. Слід також зазначити, що додаткові гарантії, які згідно з діючим кримінальним процесуальним законодавством України передбачені у ході розслідування кримінальних проваджень щодо неповнолітніх, сприятимуть встановленню істини у справі, захисту прав і законних інтересів неповнолітніх, а також підвищенню виховного попереджувального впливу кримінального судочинства.

Бібліографічні посилання

1. Кримінальний процес : підручник / за ред. Ю.М. Грошевого та О.В. Капліної. – Х., 2010.
2. Кримінальний процес України / за ред. Ю.М. Грошевого та В.М. Хотенця. – Х., 2000.
3. *Михеєнко М. М.* Кримінальний процес України : підручник / Михеєнко М. М., Нор В. Т., Шибіко В. П. – К., 1992.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
5. *Ищенко Е.П.* Криминалистика : учебник / Ищенко Е.П., Топорков А.А. ; под ред. Е.П. Ищенко. – М., 2008.
6. *Белкин Р.С.* История отечественной криминалистики / Белкин Р.С. – М., 1999.
7. Криминалистика / под ред. И.Ф. Герасимова, Л.Я. Драпкина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М., 2000.
8. *Андреев И.С.* Криминалистика / Андреев И.С., Грамович Г.И., Порубов Н.И. – Минск, 1997.
9. Криминалистика : підручник / кол. авт. В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін. / за ред. В.Ю. Шепітька. – 4-те вид., перероб. і доп. – Х., 2008.
10. *Бедриківський В.В.* Бандитизм: соціально-правовий і кримінологічний аналіз : монографія / Бедриківський В.В., Литвинов О.М. ; за ред. О.Н. Ярмиша. – Х., 2009.
11. *Грохольский В.Л.* Обстоятельства, подлежащие доказыванию по делам о вымогательстве / Грохольский В.Л., Тищенко В.В. // Роль судебной экспертизы и криминалистики в раскрытии и профилактике преступлений : тезисы научно-практ. конф. – Одесса, 1994. – С. 59–61.
12. *Дворкин А.И.* Обстоятельства, подлежащие установлению по делам о вымогательстве / Дворкин А.И. // Пособие для следователя. Расследование преступлений повышенной общественной опасности. – М., 1998.
13. *Закатов А.А.* Расследование убийств / Закатов А.А., Тищенко В.В. // Особенности расследования тяжких преступлений : руководство для следователей. – Волгоград, 1995.
14. *Образцов В.А.* Расследование грабежей и разбоев / Образцов В.А. // Справочная книга криминалиста. – М., 2000.
15. *Шепітько, В. Ю.* Криминалистика : курс лекцій / В. Ю. Шепітько. – 2-е изд., перераб. и доп. – Х., 2005.
16. Про практику застосування судами законодавства у справах про злочини неповнолітніх : Постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від 16 квітня 2004 року.
17. Про затвердження Інструкції про медичне обстеження дітей і підлітків, які направляються до загальноосвітніх шкіл та професійних училищ соціальної реабілітації для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання : наказ Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства освіти України від 5 травня 1997 року № 137/131 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0328-97>
18. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
19. Сімейний кодекс України станом на 04 серпня 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

Федосова Е. В. **Обстоятельства, подлежащие установлению в ходе расследования корыстно-насильственных преступлений, совершенных несовершеннолетними.** Рассмотрены актуальные вопросы теории и практики расследования преступлений, совершаемых несовершеннолетними. На основе проведенного анализа норм уголовного процессуального законодательства Украины и научных исследований определен перечень обстоятельств, которые подлежат установлению в ходе досудебного расследования корыстно-насильственных преступлений, совершенных несовершеннолетними.

Ключевые слова: досудебное расследование корыстно-насильственных преступ-

лений, обстоятельства, подлежащие установлению в уголовном производстве относительно несовершеннолетних.

Fedosova O. V. Circumstances to be set up during the investigation of selfish-violent crimes committed by minors. The article is about actual problems in the theory and practice of investigating crimes committed by minors. Based on the analysis of the criminal procedural legislation of Ukraine and research it contains a list of conditions to be set up during the preliminary investigation of selfish-violent crimes committed by minors. According to the current criminal procedural law such circumstances include: the event of a criminal offense (time, place, manner and other circumstances); suspect's guilty of a criminal offense, the form of the fault, the motive and the purpose of committing a crime; the type and extent of damage caused by a criminal offense and the amount of procedural expenditures; circumstances that affect the degree of severity of the criminal offense, describing the accused person, aggravating or mitigating punishment that exclude criminal liability or a ground closure of criminal proceedings; circumstances constitute grounds for excluding criminal responsibility or punishment.

The author has examined features of the subject of proof in juvenile proceedings. They are related to the fact that in the new Criminal Procedural Code of Ukraine the legislator besides those specified circumstances provides in criminal proceedings for juveniles under Art. 485 of the CPC also to find out: full and comprehensive information on the person of a minor: his/her age (day, month and year of birth), health and level of development and other socio-psychological traits of the person that should be considered when individualizing responsibility or use measures of educational nature; the minor's attitude to committed act; living conditions and upbringing of a minor; presence of adult instigators and accomplices of other criminal offenses.

Keywords: *pre-trial investigation of selfish-violent crime; conditions to be set up in criminal proceedings against minors.*

Надійшла до редакції 24.03.2014

Шинкаренко І. О.

кандидат психологічних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.985+159.99

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАТОВПУ ТА ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ В ОПЕРАТИВНО- СЛУЖБОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОВС

Розглянуто проблеми надання психологічної характеристики натовпу та його відмежування від мас. Здійснено ретроспективний аналіз формування науки – психологія натовпу. Визначено особливе місце «натовпу» серед інших соціально-психологічних явищ, що супроводжують надзвичайні ситуації. Виокремлено основні ознаки скупчення людей, які характеризують його як натовп. Надано рекомендації працівникам міліції щодо дій у натовпі під час масових порушень громадського порядку та визначено особливості формування уяви натовпу про реальність – не факти самі по собі вражають уяву натовпу, а те, як вони пред'являються.

Ключові слова: *соціально-психологічне явище, натовп оказіональний, натовп конвенціональний, натовп експресивний, натовп діючий.*